

Femke van der Meulen
St. Adelbert College, Wassenaar
Contact: femkevandermeulen@ziggo.nl

Leesvaardigheid in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs

1. Context

Het begrijpen van zakelijke teksten is een voorwaarde om te kunnen slagen op de havo of het vwo. Niet alleen bij Nederlands en de moderne vreemde talen is leesvaardigheid een belangrijk onderdeel, ook bij andere vakken als ‘Maatschappijleer’, ‘Geschiedenis’ en ‘Aardrijkskunde’ wordt de leerling geacht informatie te halen uit geschreven teksten.

De vaardigheid om zakelijke teksten te lezen, laat bij veel leerlingen op het vwo te wensen over. De invoering van de referentieniveaus en het uiteindelijke streefniveau van 4F in 6-vwo, alsook de nieuwe opzet van het centraal schriftelijk examen vanaf 2015, waarbij de grote samenvatting verdwijnt en meerdere kortere teksten met vragen worden ingevoerd, maken dat het verbeteren van leesvaardigheid een nog hogere prioriteit krijgt dan het al heeft.

Leesvaardigheid wordt in alle leerjaren van de onderbouw uitgebreid onderwezen. Het teleurstellende resultaat lijkt dan ook geen duidelijke oorzaak te hebben. Het zou kunnen dat sommige leerlingen gebaat zijn bij een andere didactische aanpak dan in de onderbouw is gehanteerd. In mijn onderzoek worden verschillende didactische aanpakken met elkaar vergeleken, om zo na te gaan of de één betere resultaten oplevert dan de andere.

Kamalski, Sanders, Lentz & van den Bergh (2005) hebben verschillende taken om leesvaardigheid te toetsen in 4-vwo en 6-vwo met elkaar vergeleken. Twee van die taken, die redelijk tot goed uit de vergelijking kwamen, waren gericht op inzicht in tekstverbanden: ‘de mental modeltaak’ en ‘de sorteertaak’.

Veel lesmethodes maken gebruik van leesstrategieën. Het gebruik hiervan maakt dat de lezer afstand neemt van de inhoud van de tekst, om zich te kunnen richten op de structuur en opbouw ervan en de samenhang tussen de woorden en zinnen (Bimmel & Van Schooten 2004).

In mijn onderzoek wordt op verschillende manieren met de leerlingen gewerkt aan het vergroten van hun inzicht in de tekst. In de condities ‘Leesstrategieën’, ‘Sorteertaak’ en ‘de Mental modeltaak’ wordt van de leerlingen gevraagd om afstand te nemen van de letterlijke woorden in een tekst, om verbanden te leggen, structuren te zoeken en oplossingsstrategieën te gebruiken. De drie condities worden vergeleken met een conditie waarin de leerlingen zelfstandig, zonder begeleiding van een docent, oefenen met het beantwoorden van vragen bij een tekst. De resultaten van het oefenen op de verschillende manieren worden met elkaar vergeleken. De vraag is welke van de gebruikte lesmethoden de prestaties op een leesvaardigheidstoets het meest verbetert.

2. Methode

Het onderzoek is uitgevoerd in de hele leerlaag 4-vwo van het St. Adelbert College in Wassenaar. De leerlingen uit drie klassen zijn willekeurig, zonder voorkennis over hun capaciteiten op het vlak van leesvaardigheid, verdeeld over vier condities. Het materiaal is gekozen uit de methode *Nieuw Nederlands 4-vwo*: de voortoets en natoets uit de 4de editie (2007), het oefenmateriaal uit de 5de editie (2013).

Het onderzoek is uitgevoerd aan het begin van het schooljaar 2013-2014. De leerlingen waren op de hoogte van het feit dat de voor- en natoets onderdeel waren van een onderzoek. Om pedagogische redenen (‘relatie met de klas’, ‘betrouwbaarheid van de docent in het begin van het schooljaar’) hebben we ervoor gekozen om de leerlingen te laten weten dat de resultaten niet meetelden voor het vak Nederlands. Men zou kunnen argumenteren dat de leerlingen om die reden de natoets niet serieus hebben genomen, zodat de resultaten geen correcte weergave zijn van hun eigenlijke kunnen. Daarom is ook gebruikgemaakt van een proefwerk leesvaardigheid. Het proefwerk telde wel mee en werd twee weken na de natoets afgenomen. In een deel van de tussenliggende lessen werd met alle leerlingen gewerkt aan leesvaardigheid volgens de lesmethode *Nieuw Nederlands*. Dat komt overeen met de conditie ‘Leesstrategieën’.

Alle leerlingen hebben, onafhankelijk van de conditie waarin ze zaten, gewerkt met dezelfde oefenteksten. De leerlingen in ‘de Zelfconditie’ maakten gedurende vier lessen de opdrachten buiten het lokaal en keken ze na met het antwoordmodel van de methode. De lessenserie aan de leerlingen in de condities ‘Mental Model’ en ‘Sorteertaak’ is gebaseerd op de lessen van Vermeij (2011). Voorkennis werd geactiveerd, er werd kennis gemaakt met de taak en er werd onder begeleiding en zelfstandig geoefend met de taak. Voor een uitgebreide beschrijving van deze lessen, alsook voor een beschrijving van de lessen in de conditie ‘Leesstrategieën’, verwijs ik naar een eerdere publicatie over dit onderzoek (van der Meulen 2015).

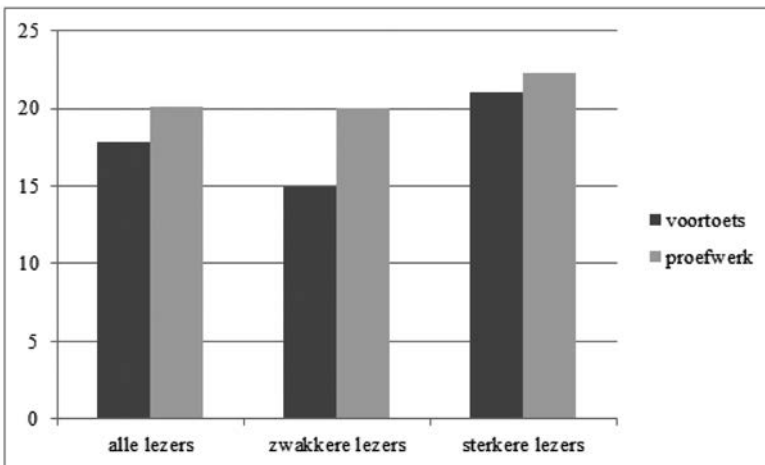
3. Resultaten

Uit de scores op de natoets blijkt dat de leerlingen niet beter presteren dan op de voortoets. Er zijn wel kleine verschillen in de verschillende condities, maar die zijn niet significant en verschillen van richting. Zo scoren de leerlingen in de condities 'Zelf', 'Mental Model' en 'Sorteertaak' iets beter, maar in 'Leesstrategieën' juist weer iets slechter.

De data zijn nauwkeurig bestudeerd om een verklaring te vinden voor het ontbrekende leereffect. Ze gaven aanleiding tot een splitsing in data van 'leerlingen met zwakke leesvaardigheid' (score op de voortoets: 18 uit 30 punten of minder) en data van 'leerlingen met voldoende tot goede leesvaardigheid' (score op de voortoets: 19 punten of meer). De vraag was nu of de resultaten van zwakke en sterkere lezers verschillen.

De precieze data, en alle (al dan niet significante) effecten, staan vermeld in de eerder genoemde publicatie. Opvallend is dat leerlingen met een zwakkere leesvaardigheid over het algemeen beter presteren op de natoets, onafhankelijk van de conditie waarin ze hebben geoefend. De sterkere leerlingen presteerden op de natoets juist slechter. De wetenschap dat de toets niet meetelde voor een echt cijfer voor het vak Nederlands, had juist bij hen een negatief effect op de resultaten.

Uit de resultaten op het proefwerk leesvaardigheid, dat twee weken na de natoets werd gegeven en dat we meetelden voor het vak Nederlands, blijkt dat de leerlingen beter presteren dan op de voortoets (zie: Figuur 1).

Figuur 1 – Scores op voortoets en proefwerk per conditie, voor alle zwakke en sterke lezers.

Ook bij het proefwerk is gekeken naar leereffecten bij zwakke en sterkere lezers. In Figuur 1 is af te lezen dat vooral de zwakke lezers beter presteerden en dat gold in alle condities. De lezers die ‘voldoende’ tot ‘goed’ scoren in de voortoets, vertonen geen significante verbetering of verslechtering op het proefwerk.

4. Conclusie en discussie

Een eerste opvallende conclusie van dit onderzoek was dat het zelf oefenen met teksten wel degelijk verbetering opleverde, vooral bij de zwakkere lezers. We beschouwen het zelf oefenen dan ook als experimentele conditie en niet meer als controle-conditie.

Voor de zwakkere lezers maakte het niet uit in welke conditie ze hebben geoefend: ze gingen vooruit. In de natoets iets minder dan in het proefwerk, maar hun leesvaardigheid verbeterde significant. De sterkere lezers hebben de natoets beduidend minder serieus genomen, door slechter te presteren dan op de voortoets. Maar ook bij het proefwerk was er bij de sterkere lezers geen significante verbetering te zien, in geen van de condities waarin ze hebben gewerkt.

Het zou interessant kunnen zijn om dit onderzoek te repliceren in een derde leerjaar of juist in een havo-afdeling. In 4-vwo hebben leerlingen mogelijk een groter abstractievermogen dan in de derde of dan leerlingen op de havo. Het gestructureerd bezig zijn met teksten, zoals in dit onderzoek gebeurd is, heeft bij de sterkere leerlingen met waarschijnlijk een groter abstractievermogen, niet veel verschil gemaakt. Wellicht hebben deze lesmethoden meer effect bij leerlingen die op het gebied van abstraheren nog meer kunnen groeien. Een andere vraag die open blijft, is natuurlijk hoe we juist de sterkere leerlingen ook kunnen helpen om hun leesvaardigheid te verbeteren.

Referenties

- Bimmel, P. & E. Van Schooten (2004). “The relationship between strategic reading activities and reading comprehension”. In: *L1 – Educational Studies in Language and Literature*, 4, p. 85-102.
- Kamalski, J., T. Sanders, L. Lenz & H. van den Bergh (2005). “Hoe kun je het beste meten of een leerling een tekst begrijpt? Een vergelijkend onderzoek naar vier methoden”. In: *Levende Talen Tijdschrift*, 6 (4), p. 3-9.
- Meulen, F.F. van der (2015). “Welke methode verbetert leesvaardigheid het meest? Een vergelijkend onderzoek naar vier lesmethoden in 4 vwo”. In: *Levende Talen Tijdschrift*, 16 (1), p. 14-23.
- Nieuw Nederlands 4 vwo leerboek* (4de ed.) (2007). Groningen: Noordhoff Uitgevers.

Nieuw Nederlands Tweede Fase – deel 4 vwo (5de ed.) (2014). Groningen: Noordhoff Uitgevers.

Vermeij, L. (2011). “Het verbeteren van tekstbegrip met behulp van sorteertaken”. In: *Levende Talen Tijdschrift*, 12 (2), p. 33-41.

Ronde 8

Karin van de Mortel (a) & Fien Loman (b)
(a) CPS, Amersfoort
(b) Centrum voor Taal en Onderwijs, Leuven
Contact: k.vandemortel@cps.nl
e.loman@cps.nl

Verdiepend lezen van complexe teksten

Door te lezen, ontmoet je de wereld. We lezen teksten om informatie te verwerven, om te leren, om te ontspannen en om te genieten van wat schrijvers ons zeggen.

Het doel van *begrijpend lezen* is het begrijpen van de inhoud of de boodschap van een tekst, zodat nieuwe kennis, ofwel nieuwe lees- en leerervaringen kunnen ontstaan.

Het doel van *verdiepend lezen* is dat de lezer c.q. leerling zich de inhoud van een complexe tekst eigen kan maken. Het is, met andere woorden, een grondig begrijpen van de inhoud van een complexe tekst, waardoor nieuwe kennis wordt toegevoegd aan de kennis die de leerling al heeft. Verdiepend lezen draagt bij aan het vermogen om kritisch te denken en om, onafhankelijk van anderen, een eigen visie en onderbouwde mening te formuleren. Leerlingen lezen niet om te voldoen aan de referentieniveaus of om een toets te kunnen halen; ze lezen om te begrijpen. Als leerlingen begrijpen en betekenis kunnen verlenen aan een tekst, dan denken ze. En als leerlingen denken, doen ze nieuwe leerervaringen op. Ze leren.

Verdiepend lezen gaat verder dan de beheersingsdoelen van de referentieniveaus. De doelstellingen voor verdiepend lezen liggen ook veel algemener dan voor begrijpend lezen. Het gaat erom zoveel mogelijk betekenis te ontleen en te verlenen aan de tekst. Kortom: er is sprake van een totaalbenadering van de tekst.

De tekst bij een les ‘verdiepend lezen’ wordt vooral geselecteerd vanwege de complexiteit ervan. De tekst is daarbij een belangrijke uitdaging voor alle leerlingen. De tekst heeft een complexe inhoud, een complex thema, bevat complexe ideeën of juist afge-